

Володимир ШВЕЦЬ

РОЛЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО У ГРОШОТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

THE ROLE OF MYKHAILO HRUSHEVSKY IN THE MONETARY SYSTEM OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

Перший президент України Михайло Грушевський поклав початок утворенню грошової системи Української Народної Республіки (УНР) у 1917-1918 рр. Будучи всесвітньо визнаним істориком, після проголошення IV Універсалу розпочав діяльність щодо формування грошової системи УНР, яка мала ґрунтуватися на основі національних традицій та з урахуванням кращого досвіду найбільш розвинутих європейських держав. Про це свідчать його інформаційно-просвітницькі статті [1]. Першу статтю М. Грушевський опублікував 31 грудня 1917 р. (13 січня 1918 р.) у газеті “Народна воля” під назвою “Про монетну українську одиницю”. Цю статтю він написав одразу після ухвалення Українською Центральною Радою “Тимчасового закону про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки” від 19 грудня 1917 р. У цьому законі про випуск державних кредитових білетів Української Народної Республіки” уперше було зафіксовано назви українських грошових одиниць – карбованців і шагів. Перші кредитні білети УНР випустили у карбованцях, які поділялися на 2 гривні або 200 шагів. 24 грудня 1917 р. (5 січня 1918 р.) було випущено в обіг кредитний білет 100 карбованців. Отже, згадана вище стаття М. Грушевського мала за мету прояснити положення закону та концепцію грошотворення для широкого загалу населення, яке вже знало про прийнятий закон і почало використовувати нові гроші в обігу. Випуск українських грошей першопочатково у карбованцях, які за курсом прирівняли до російських рублів, автор пояснює для “призвичаєння людності”. Водночас Центральна Рада проголосила про поділ українського карбованця на 200 шагів, що в принципі означало перехід до меншої монетної одиниці – півкарбованця, який складався зі ста шагів, як це застосовувалось у більшості країнах. Потребу переходу до меншої грошової одиниці М. Грушевський аргументує тим, що російський рубль був занадто великою одиницею, від чого швидше відійшли інші держави. Наприклад, такі зміни у монетній системі зробив австрійський уряд у 1892 р. замінивши гульдена за одиницю півгульдена, під назвою “корона” яка поділена на 100 гелерів. Тому, стверджував М. Грушевський “..сю операцію варто зробити тепер же” і надати їй нову назву – “гривня”, яка була споконвічною українською рахунково-ваговою одиницею. М. Грушевський в історичному екскурсі довів це, а водночас відкинув міркування опонентів щодо асоціації назви гривня з російським терміном “гривенник”, зокрема підкреслив, що багато українських старих термінів,

потрапивши в московський словниковий обіг, повернулись потім на Україну в зміненому вигляді. Адже давня гривня за свою тисячолітню історію перебула багато змін, – спочатку гривнею називали фунт срібла, як одиницю обміну, а коли утвердилась у значенні монетної одиниці, то її вага поступово зменшувалася, вартість срібла ставала більш умовною. У рубльовій монетній системі “гривенник” дійшов до такого упадку, що дорівнював трьом копійкам срібла. М. Грушевський запропонував: “...її з такого гіркого пониження освободити, піднести її вартість до півкарбованця сріблом” [1]. А це б відповідало приблизно англійському шилінгові та німецькій марці (історично відповідає нашій старій гривні), а відтак знову зробити гривню одиницею нової української монетної системи. М. Грушевський вбачав, щоб український уряд випустив: срібну монету гривню (поділену на 100 шагів), кредитові білети (5,10, 20,100,1000 гривень), а також: “...дрібну розмінну монету 50, 20, 10, 5 шагів, ну і - для годиться - також і один шаг, хоч він, очевидно, ніякого значіння в торгу мати не може” [1]. У сьогоднішній дискусії ця цитата набуває своєї нової актуальності щодо пропозиції НБУ заміни копійок на шаги. Адже, не зважаючи на знецінення копійки у вартісному сенсі, її роль в обліку, звітності та розрахунках суб’єктів господарювання в Україні залишається необхідною й актуальною. У першій статті М. Грушевський також висловився про важливість випуску не тільки срібної 1-ї гривні, але й по можливості золотих 20-ти гривень, що дорівнювало приблизно англійському фунтові, а це б стало основою для усталення валютного курсу українських грошей. Автор підсумував, що разом з іншими заходами це мало б певне психологічне значення для сприйняття нової грошової одиниці в Україні.

Друга стаття М. Грушевського уперше опублікована в газеті “Народна воля” 3 березня (18 лютого) 1918 р. під назвою “Українська гривня”, а згодом її передруковували в інших видавництвах [2]. Попередньо (1.03.1918 р.) Центральна Рада ухвалила закон “Про грошову одиницю, биття монети та друк кредитових державних білетів”, яким запроваджувалася нова грошова одиниця – гривня. Згідно із законом було визначено, що гривня має містити 8,712 частки щирого золота, ділиться на 100 шагів, а 2 гривні відповідають одному карбованцеві емісії 1917 р. В обіг вводилися банкноти номіналом 2, 10, 100 та 500 гривень. Ескіз першої з них зробив Василь Кричевський, решту – Георгій Нарбут. Центральна Рада оголошувала, що незадовго будуть випущені монети: 1 гривня (срібна), 20 гривень (золоті) і дрібна монета номіналом 1, 2, 5, 10, 20 і 50 шаги. М. Грушевський у другій статті повторно згадав про важливість і доцільність зменшення монетної одиниці, оскільки усі європейські країни, окрім Англії, “рахують на дрібніші гроші” (марки, корони, франки). Навіть у Росії йшлося про заміну рубля меншою одиницею, але не вирішили - чи перейти на піврубля, чи на франк [1]. М. Грушевський також підсумував про вирішення самого принципового питання, що монетною одиницею буде півкарбованця, поділеного на 100 шагів, а в результаті дискусій Центральна Рада прийняла такий підхід, як і в справі державного герба, – повернутись до української монетної одиниці, яка була за часів державності, – до гривні [1, С.103]. Автор, як і в попередній статті, підкреслив,

що це дуже стара наша одиниця ваги і вартості, яка увійшла в московську монетну систему, де рубль (відрубок) спочатку складав половиною гривні, але з часом гривня втратила свою металічну вартість і була прирівняна до 10 копійок. А коли у ХІХ ст. провели новий перерахунок вартості срібла, назва гривні склала три з половиною копійки на срібло (7-мигривеник дорівнював 20-ти копійкам). М. Грушевський для опонентів омосковщеного терміну ще раз підтвердив свою думку, що "...не один наш термін побував у московських руках і набрало там іншого значіння, але коли воно наше і нам потрібне, то як нам його цуратись?" [1, С.103]. Наводив приклад повторного вживання київськими княжатами і боярами, які переїхали в Московщину, назв українських міст (Переяслава, Галича, Либеді) на взірєць Київщини. Це ж не стало причиною змінювати наші назви. Тому, вважав М. Грушевський, якщо нам треба своєї монетної одиниці, навіщо нам її називати по іншому: "Була вона одиницею за нашої старої держави – нехай буде і за нової. Злетіла вона була з фунта та півфунта срібла до трьох копійок міддю, вартості фунта хліба, зможе й піднятися до вартості півкарбованця" [1, С. 104]. Водночас автор приділяв увагу різницям курсу різних грошей на українському ринку та ціні нової української гривні. Зокрема, М. Грушевський вважав, що гривня приблизно відповідатиме німецькій марці й англійському шилінгові, золоті 20 гривень – англійському фунтові стерлінгів, а 80 гривень – 100 франкам, 100 австрійським коронам, 100 італійським лірам. Завданням фінансової політики УНР мав бути такий курс, щоб наш кредитовий білет на 20 гривень дійсно відповідав золотій монеті 20 гривень, а тоді він відповідатиме англійському фунтові і 20-ти німецьким маркам.

Концептуальні засади формування української грошової системи, визначені М. Грушевським, в основному були реалізовані, за винятком металевих грошей через брак ресурсів. Шаги випустив наступний уряд у формі двосторонніх марок, на зворотній стороні яких був напис: ходить на рівні з дзвінкою монетою. Друкуватися гривні почали в Німеччині на основі угоди укладеної Центральною Радою, але за іншого уряду та з скоригованим номінальним рядом [2].

Джерела та література

1. Грушевський М. С. Про монетну українську одиницю / М. С. Грушевський // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / М. С. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. Львів: Видавництво "Світ". 2007. Т. 4. Кн. 1. С. 101-104.
2. Швець В. Михайло Грушевський про випуск грошей Української Народної Республіки / Наук.-попул. часопис: Львівські нумізматичні записки, ч.10., 2013 р., Львів, 2014. С. 56-60.